

ALLAH'IN KULU

DENIS GRIL

VakıfBank Kültür Yayınları: 0363
İnsan ve Toplum: 031

ALLAH'IN KULU
İSLAM MANEVİYATINDA
HZ. MUHAMMED
DENIS GRIL

Özgün Adı
Le Serviteur De Dieu
La figure de Muhammad en spiritualité
musulmane

Tükçesi
Güllü Yıldız

Yayın Danışmanı
Ekrem Demirli

Proje Editörü
Hande Kayhan

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Birol Biçer

Son Okuma
Elif Erdemir

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdeleniz Caddesi
No: 7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2025
© Denis Gril, 2020

ISBN 978-625-6647-82-4

Kitabın Türkçe yayın hakları Akan Telif Hakları Ajansı aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

*Le serviteur de Dieu, les Editions du Cerf,
Société anonyme au capital de 1112877,
29, boulevard La Tour Maubourg,
75007 PARIS, France.*

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar
İstanbul / Türkiye
Tel: +90 (212) 412 17 00
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Mart 2025

ALLAH'IN KULU

İSLAM MANEVİYATINDA
HZ. MUHAMMED

DENIS GRIL

TÜRKÇESİ
GÜLLÜ YILDIZ

DENIS GRIL

1981 yılından beri Fransa'da Provence Üniversitesi'nde Arapça ve İslam araştırmaları üzerine dersler veren, Aix-Marseille Üniversitesi'nde Emeritus Profesör olarak çalışan bir akademisyen, çevirmen ve yazardır. Kendisini İbn Arabî'nin eserlerini incelemeye ve aynı zamanda İslam'da velayet konusunu araştırmaya adanmıştır. Diğer araştırma alanları arasında İslam maneviyatı ve kutsal metinler yer almaktadır. Arap ve Müslüman Dünyası Araştırma Enstitüsü (IREMAM) üyesidir. Yayımlanmış eserleri arasında İbn Arabî'nin eserlerinin kendisi tarafından şerh edilmiş çevirileri bulunmaktadır.

GÜLLÜ YILDIZ

1984 yılında Gümüşhane'de doğdu. 2007'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni, 2010'da Marmara Üniversitesi İslam Tarihi Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansını tamamladı. Aynı enstitüde 2017 yılında "Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği ve Moğultay b. Kılıç'ın ez-Zehrû'l-Bâsım Adlı Eseri" başlıklı doktora tezini tamamladı. Akademik çalışmalar yapmak üzere Suriye (2007-2008), İran (2012) ve Fas'ta (2016) bulundu. 2019'da Galatasaray Üniversitesi Karşılaştırmalı Dilbilim ve Uygulamalı Yabancı Diller Bölümü'nü (Fransızca) tamamladı. 2021'de doçentlik unvanını alan akademisyen hâlihazırda Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9

GİRİŞ

İslam'da Maneviyatın Tarihini Yazmak 11

Tarihte Hz. Muhammed 13

Bu Kitabın Muhtevası 21

I. BÖLÜM

Kur'an'da Peygamber 27

Giriş 27

Sıradan Bir İnsan mı? 30

Bir Peygamberin Terbiyesi 34

Vahiy ve Yetki 53

Örnek ve Aracı 61

Şefaatçi 67

Allah'ın Seçtiği [Mustafa] 73

Peygamber ve Vahiy 86

Hız. Peygamber ve Peygamberler 95

Peygamber ve Ümmeti 111

Sonuç 118

II. BÖLÜM

İslam'da Nübüvvet ve Cazibe 121

Doğuş ve Yeniden Doğuş 121

Nebevi İlham 122

III. BÖLÜM

Peygamberin Manevi Tecrübesi	135
Vahiyden Önce	135
Vahyin Öncesi ve Başlangıcı	137
Kelamın ve Kitabın İnişi	140
Vahiy ve Peygamberlik Vazifesi	143
İmtihanla Yükseliş	146
Müridin Terbiyesi	149
Seçilmişlik ve Kulluk	150

IV. BÖLÜM

Peygamber ve Ailesi	155
Giriş	155
Aile ve Vahiy	158
Peygamberin Eşleri ve Kur'an'ın Nüzulü	161
“Ebû Tâlib'in Yetimi”	183
Bir Ailenin Teşekkülü	186
Kadınların Odalarında	188
Ahireti Tercih	198
Erkeklerinizden Hiçbirinin Babası	203
Dede Olmanın Sevinci	209
Sonuç	212

V. BÖLÜM

İslam'da Manevi Mürşidin Nebevi Emsali	217
---	-----

VI. BÖLÜM

“Sanki Başlarının Üzerinde Kuşlar Varmış Gibi”

Hürmet ve Muhabbet Arasında Ashabın Peygambere Karşı Tavrı	245
Giriş	245
Kur'an'da Peygamberin Şahsiyetinin Kutsiyeti	247
Siyerin Gösterdiği Hürmet	251
“Sanki Başlarının Üzerinde Kuşlar Varmış Gibi”	254
Heybetten Muhabbete	259
Sonuç	264

VII. BÖLÜM

Abdullah B. Mes'ûd Peygamberin Nalınlarını Taşıyan Kişi	269
---	-----

VIII. BÖLÜM

Peygamberin Bedeni	285
Giriş	285
Seçilmiş Zatın Bedeni	290
Örtü ve Kutsallık	292
Müstesna Bir Beden	294
Sahabiler ve Peygamberin Bedeni	302
Sonuca Doğru: Beden ve Vahiy	312

IX. BÖLÜM

Peygamberin Doğumunu Anmak <i>Mevlidü'n-Nebî</i>	317
Giriş	317
Kitabi Bilgiler	320
Mevlidin Temelleri	323
Müslüman Batınının Rolü	327

X. BÖLÜM

İbnü'l-Arabî'nin Eserlerinde Hadis veya Nübüvvetin Kesintisiz

<i>Silsilesi</i>	337
Giriş	337
İbnü'l-Arabî ve Hadis Çalışmaları	338
İsnâdın Zayıflığı ve İhtişamı	343
Vahyin İki Veçhesi	350
Haberin Marifetteki (Epistemolojik) Yeri	353
Veli Peygamberler	356
Hadis Hermenötiği	361
Sonuç	370

XI. BÖLÜM

Muhammed B. Ca'fer El-Kettânî'nin *Cilâü'l-Kulûb*'una Göre

Muhammedî Hakikat ve Kettâniyye'de İbnü'l-Arabî'nin Mirası	373
Giriş	373
Birinci Bölüm	380
İkinci Bölüm	399
Sonuç	408
Kaynakça	413

ÖNSÖZ

Bu makale derlemesi fikri Francesco Chiabotti'den geldi. Makaleleri bir araya getirdi, düzenledi ve bazı atıfları güncelledi. Bunun için kendisine içten teşekkürlerimi sunarım. Onun bu girişimi, birkaç meslektaşımızla birlikte katıldığımız “Peygamber’in Varlığı: Modern ve Çağdaş İslam Ümmetinin Aynasında Hz. Muhammed” başlıklı ortak araştırma projesiyle de bağlantılıdır.¹

Bu proje esas olarak Müslümanların yüzyıllar boyunca Peygamberleri ile kurdukları çok yönlü bağı tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağ her şeyden önce taklit, hürmet ve muhabbet üzerine kuruludur. Başlangıçta böyle bir amaç gütmeksizin, İslam’ın kurucu metinlerinde tasvir edilen bu Peygamber anlayışını kavramaya çalıştık. Aslında bu anlayış, müslüman maneviyyatının en önemli esaslarından biridir. Dolayısıyla bu makalelerde, tarihçilerin kaynaklara eleştirel bir yaklaşımla tarif ve tasvir etmeye çalıştıkları Hz. Muhammed’i bulamazsınız. Kur’ân, sünnet, siyer-i nebi ve ilk nesillere dair okumamız, manevi müridlerin uyguladığı şekliyle geleneğin anlaşılması niteliğindedir. Ancak bu yaklaşım tarihsellik dışı değildir. Aksine, Peygamber’in insani ve asli hakikatini merkeze alan ve oldukça yakın zamanlara kadar giderek daha açık hale gelen bir öğreti ve uygulamanın aşamalarını takip etmeye çalışmaktadır.

---

1. Rachida Chih (CETOBAC- CNRS) ve Stefan Reichmuth (Ruhr Universität Bochum) tarafından yönetilen proje için bkz. <https://prophet.hypotheses.org>

Daha önce “Peygamber’in Varlığı” araştırma projesi kapsamında yazılmış ama yayınlanmamış olan “Kur’an’da Peygamber” başlıklı ilk makale dışında, burada yeniden basılan metinlerin yayını, yaklaşık yirmi yıllık bir zaman dilimine yayılır. Bu makaleler akademik ve akademik olmayan farklı bağlamlarda çeşitli taleplere cevap olarak kaleme alındılar. Bu nedenle yazım tarzında bazı farklılıklar olması şaşırtıcı gelmemelidir. Her bir yazı tamamen veya kısmen Peygamber’i ele aldığı ve oldukça uzun bir zaman diliminde yazıldığı için aynı ayet veya hadislere yapılan atıfların tekrarı mazur görülmelidir.

Bu haliyle ve tüm kusurlarına rağmen, bu derlemenin, maneviyata [tasavvuf] meraklı veya sadece çoğunlukla gizlenen ve bazen Müslümanlar tarafından bile bilinmeyen bir geleneğin hakikatini anlamakla ilgilenen farklı bir okur kitlesinin ilgisini çekeceğini umuyoruz.

Mohammad-Ali Amir-Moezzi bu kitabı Cerf yayınları altında yönetmekte olduğu koleksiyona dâhil etmeyi nazikçe kabul etti. Bunu bir dostluk nişanesi olarak kabul ediyorum. Kitabın proje yöneticiliğini Francesco Chiabotti üstlendi ve aynı zamanda giriş bölümünü tarihe dönük bir bakışla yazma nezaketini gösterdi. Bu makale derlemesi için dijital veri girişi, düzeltme ve dizinlerin oluşturulmasını sağlayan Christophe Conte’a da çok şey borçluyuz. Onun çalışmaları ve kitabın yayını ANR “Prophet”, CERMOM ve IREMAM tarafından desteklenmiştir. Hepsine teşekkür etmek isterim. Sabırla metinleri tekrar tekrar okuyup tashih eden eşime de minnettarlığımı sunarım.

Denis Gril
Aix-en-Provence,
15 Haziran 2020

GİRİŞ

İSLAM'DA MANEVİYATIN TARİHİNİ YAZMAK

Yazarın önsözde belirttiği üzere bu derleme fikri, Müslümanların Peygamberleriyle bağı ve onun “varlığının” modern öncesi, modern ve çağdaş dönemlerde Müslüman toplumlarda nasıl geliştiğini inceleyen uluslararası bir araştırma projesinin parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, projenin belge ve bildirileri ilk ve orta devirlere bir miktar dönüş içermekte ve bu ciltte bir araya getirilen çalışmaların çoğu da bu kaynaklara dönüş içinde konumlanmaktadır. Hepsi tek bir eksen etrafında; İslam’ın kurucu metinleri olan Kur’ân-ı Kerim, Sünni geleneğin geniş hadîs külliyyatı ve siyer eserlerinde temsil edildiği şekliyle ve ruhanîyetiyle İslam’ın manevi mürşidlerine ilham vermeye devam ettiği haliyle Hz. Muhammed etrafında seyretmektedir. Bu yazılar, kendi giriftlikleri içinde Peygamber anlayışına dair müşterek bir hafızayı şekillendiren ve sürekli yeniden ele alınan kutsal metin kaynaklarını araştırır. Bu anlayış, Hz. Peygamber’in en yakınları, ailesi ve ashabı tarafından algılanışı ve saygı görme biçimine çok şey borçludur çünkü Peygamber, büyük ölçüde onlar sayesinde ve aktarılan gelenek aracılığıyla asırlar boyunca inananlara yakın kalmıştır. Bu kitap işte bu varlığın ve bu hakikatin anlaşılması gayretindedir.

Dolayısıyla oldukça uzun bir zaman diliminde yazılmış olan bu yazıların temel çerçevesi, İslam’da maneviyatın kaynağı ve örneği olarak Peygamberdir. O hâlde fenomenolojik bir yaklaşımdan söz edebilir miyiz? Bu makaleler, manevi haller ve dakik

aktarım biçimlerinden bahsederek, bir maneviyat nizamının derin yapılarını tanımlamayı ve Peygamber'in bu yapıda işgal ettiği yeri belirlemeyi mi amaçlamaktadır? Belki de kitabın alt başlığında geçen maneviyat (Fr. *la spiritualité*) teriminin anlamını hatırlamalıyız. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales portalı tarafından önerilen tanımlar arasında şunlar bulunur: "Ruhun veya canın niteliği, onun yaşamı, tezahürleri veya ahlaki değerler alanıyla ilgili olan"; "Ruhu uyandıran, manevi yaşamın taşıyıcısı olabilecek şeyin niteliği."¹ Ruhun *ne olduğu* ve ruhu *neyin uyandırdığı*, Müslümanların Peygamberlerinin varlığını idrak etme ve deneyimleme biçimlerine karşılık gelmektedir. Yazarın, İslam'ın kurucu metinleri olan Kur'an ve hadisleri yeniden değerlendirmesi, Peygamber'in ruhun yaşam kaynağı ve manevi bir mürşid olarak telakki edildiği bu ufka adanmıştırırhasredilmiştir. Bu yaklaşım -her ne kadar etkisi tebliğinin ilk gerçekleştiği yer ve zamanın, yani 7. yüzyıl Arabistan'ının çok ötesine uzansa da- Hz. Muhammed'i her şeyden önce bir cemaatin lideri ve yeni bir şeriatın kurucusu olarak görenleri şaşırtacaktır.² Esasen, eski kaynaklar, daha kapalı ve ketum bir şekilde de olsa, Peygamberin çok daha girift ve eksiksiz bir tasvirinde bulunmaktadır: Allah'ın bir kulu, insanı en ulvi ve en deruni boyutuna doğru yönlendiren öğretiler yayan manevi bir mürşid. Sufi mürşidler ve onların öncüleri, İslam Peygamberinin bu yönünü örnek alarak 8. yüzyılın sonundan itibaren manevi irşad usullerini geliştirmişlerdir. Bu nedenle yazar, bu asli boyutu vurgulamak için en eski metinlere dönerek onlar üzerinde yeniden bir okumada bulunmuş ve Müslüman çevreler de dâhil olmak üzere bugün çok az

---

1. <https://www.cnrtl.fr/definition/spiritualité>

2. Bkz. *The Cambridge Companion to Muhammad*, ed. Jonathan E. Brockopp, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), "Introduction".

bilinen gelenekleri araştırmıştır. Eski metinlere bu dönüş, bizi Peygambere baēlılıēı dinin geē bir “avami” tezahüründen ibaret görmekten alıkoyacaktır. Peygamberin şahsına baēlılık en eski zamanlara kadar uzanır ve ilm gelenekte saēlam bir şekilde kök salmıştır. Bununla beraber bu baēlılıēı tam anlamıyla kavramak hl tartışmaya aēık bir meseledir ve elinizdeki kitap bu baēlılıēa yeni bir ışık tutmaktadır. Ben de yazılı olmayan kaynaklardan yararlanarak bu meseleye yorum getirmeye alıřacaēım. Yazarın kaynaklara yaklaşımını tahlil etmeden ve bölümlerin sıralamasına rehberlik eden ilkeleri aēıklamadan önce, Peygamberin tarihte ortaya çıkışının belirli bir anına (vefatını takip eden yüzyıl) odaklanacaēım ve sonunda, *kurucu* şahsiyet olarak Hz. Muhammed tasvirine geri dneēim.

TARİHTE HZ. MUHAMMED

Hız. Muhammed’in adı ilk defa ölümünden elli dokuz yıl sonra, 691 yılında, İslam tarihinin en eski mimari yapısı olan ve Emevî Halifesi Abdülmelik (685-705) tarafından yaptırılan Kudüs’teki Kubbetü’s-Sahra üzerinde yer almıştır.³ Anıtsal mozaik kitabeler, Moria Daēı’nın bir çıkıntısı olan muallak taşını çevreleyen iē sekizgen kemerin her iki yanını süslemektedir. Bu kitabeler Kur’an ayetlerinden ve Kur’an dışı ifadelerden alınmıştır; Hız. Muhammed’in peygamberliēini teyit eder ve her an gerēekleřmesi bek-

---

3. Bkz. Mathieu Tillier, “Abd al-Malik, Muhammad et le Jugement dernier: le dme du Rocher comme expression d’une orthodoxie islamique”, *Les vivants et les morts dans les socits mdivales. Actes du XLVIIIe Congrs de la SHMESP (Jrusalem, 2017)*, (Paris: d. de la Sorbonne, 2018), 341-365. Ayrıca bkz. Sean W. Anthony, *Muhammad and the Empires of Faith. The Making of the Prophet of Islam*, (Oakland: University of California Press, 2020).

lenen kıyamet gününü duyururlar. Kitabelerin ahengini takip eden mümin, Peygambere salat ve selam getirmeye davet edilir ve metin, Kıyamet günü Hz. Muhammed'e müminlere şefa'at etme yetkisi vermesi için Allah'a yakarış ile devam eder. Kubbetü's-Sahra'ya doğu kapısından giren ziyaretçiler, girişin üzerinde yer alan (ancak şimdi Harem-i Şerif'teki müzeye taşınmış olan) bronz bir levhadaki kitabeyi de okuyabiliyordu. Bu kitabenin metnini transkribe eden İsviçreli gezgin ve epigraf Max van Berchem (ö. 1921) zamanında bu levha hala okunabiliyordu: Bu kitabe Allah'a yöneltilen bir lütuf talebidir ve her türlü kelami yaklaşımdan önce bu erkek ve kadınların kurtuluşu yolunda Peygambere atfettikleri merkezî önemi ifade eder:

“Ey Rabbimiz, rahmetinle, en güzel isimlerinle, yüce cemalinle, muazzam kudretinle, göklerin ve yerin kendisiyle ayakta durduğu rahmetinle, şeytandan korunduğumuz, yeniden diriliş gününde azabından kurtulduğumuz yüceler yücesi kelamınla, hudutsuz nimetlerinle, engin lütfunla, merhametin ve mutlak kudretinle, affınla ve iyiliğinle senden niyaz ediyoruz: Kulun ve Peygamberin Muhammed'e rahmet eyle ve ümmeti için şefa'atini kabul eyle! Allah ona lütfunu, kurtuluşunu ve rahmetini bahşetsin!”⁴

Bu duanın güçlü vurgusu dikkat çekicidir. Tarihini tespit edemediğimiz en eski “Peygambere salat” (*es-salât ale'n-nebi*) metnidir. Peygambere nihai şefa'at görevini tevdi eder ancak bu salat dile getirilmeden önce, Allah'ın buyruğundan kaynaklanan bu dua bir şekilde tüm ilahi sıfatları içermelidir. Kubbetü's-Sahra, Emevîlerin Peygambere olan bağlılığının daha az görünür başka işaretle-

---

4. Max van Berchem, *Matériaux pour un Corpus Inscriptionum Arabicarum, deuxième partie, Syrie du Sud, t. 2, Jérusalem Haram*, (Kahire: Imprimerie de l'IFAO), 1925, 248-249. Berchem'in tercümesini biraz değiştirdik.

rini de taşır. Finbarr B. Flood, muallak taşının içine yerleştirildiği mağarada bulunan *mihra*ba gömülü siyah akik taşından yuvarlak bir plakanın mahiyetini incelemiştir. Geleneksel anlatıma göre bu işaret, Peygamberin Gece Yolculuğu (*isrâ*) sırasında, diğer tüm peygamberlerin önünde namaz kıldığı yeri gösteriyordu. Mihrabın 9. veya 10. yüzyıla ait bir geç dönem unsuru olduğu kesin ise de plakanın kendisinin daha erken tarihli ve Emevîler dönemine ait daha eski bir nesnenin yeniden kullanılmış hali olması söz konusu olabilir. Gerçekten de bu hanedanın halifelerinin Peygamberin namaz kıldığı varsayılan yerlere yuvarlak siyah plakalar yerleştirdiğine dair başka göstergeler de bulunmaktadır. Kâbe'nin mukaddes duvarının içine yerleştirilen yuvarlak siyah plaka bunların bir örneğidir: Kaynaklara göre bu, Abdülmelik'in oğlu Halife el-Velîd'in zamanında, babası ile İbn Zübeyr'i karşı karşıya getiren ve Kâbe'nin ağır hasar gördüğü iç savaştan sonra yapının yeniden inşası sırasında yerleştirilmiştir.⁵ Daha uzakta, Horasan'da ise hilafetin siyasi muhalifleri, Mekke'de Emevî karşıtı bir isyana önderlik eden İbn Zübeyr'in meşruiyetini kanıtlayan sikkeleri ilk kez tedavüle sokarlar. Böylece ilk defa, inancın çifte tasdiki yani Allah'ın birliği ve Hz. Muhammed'in vazifesi, yerel Pehlevi dilindeki sikkeler üzerine yazılır. Siyasi rakibin sahip olduğunu iddia ettiği saltanat hakkı sikkelerin taşıdığı mesajdır; bu, tek tanrı inancı ve nübüvvetir ki muhaliflerine göre Şam Halifeleri bunu temsil etmemektedirler.⁶

5. "Farklı rivayetlere göre taşın, Peygamberin ölümünden çok sonra, onun dua ettiği yer olduğuna inanılan bir bölgeyi işaretlemek için dikilmiş olması daha muhtemeldir." Bkz. Finbarr B. Flood, "Light in Stone: the Commemoration of the Prophet in Umayyad Architecture", *Bayt al-Maqdis Part Two: Jerusalem and Early Islam*, ed. Jeremy Johns, Oxford Studies in Islamic Art, 9, part 2. (Oxford: Oxford University Press, 2000), 311-359 (alıntılanan ifade için bkz. s. 317).

6. Bkz. Stefan Heidemann, "The Evolving Representation of the Early Islamic Empire and Its Religion on Coin Imagery", *The Qur'an in Context: Historical and*

Peygamberin vefatını takip eden on yıllar, Peygamberin dinî ve siyasi olmak üzere iki mirasının tehlikede olduğu ve tartışıldığı, dünyevi ve manevi otorite mücadeleleriyle karakterize edilir. Kubbetü's-Sahra'da gördüğümüz gibi, saltanat kendisini "Nübüvvet Mührü"nü [hâtem-i nübüvvet] varisi olarak kabul ettirmeye çalışmıştır. Ancak başka "abideler" de ortaya çıkmaya başlar ve gayriresmî kaynaklar da Peygamberle benzer bir ilişki kurma ihtiyacına tanıklık eder. Mesela, Asvan'da 71/691 tarihli bir mezar taşı bulundu. Bu mezar taşı, Halife Abdülmelik zamanında yaşamış, Cüreyc'in kızı Abbâse isimli birinin kimliğini işaret etmektedir. Mezar taşında şöyle yazmaktadır:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. İslam ümmetinin başına gelen en büyük felaket, Peygamber Hz. Muhammed'i -Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun- kaybetmesidir. Bu, Sened'in oğlu Cüreyc'in kızı Abbâse'nin kabridir. Allah ona rahmetini, mağfiretini ve rızasını ihsan etsin. O, 71 yılının Zilkade ayının başlangıcından 14 gün geçtikten sonra bir pazartesi günü vefat etti. O "Allah'tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna" şهادet etmiştir. Allah rahmetini ve kurtuluşunu onun üzerine yağırdırın."

Metin, İslam döneminde doğmuş olanların ilk kuşağına ait bir bireyin şahsi tarihini, İslam'ın kurucusu Hz. Muhammed'in tarihiyle ilişkilendirir ve böylece onun hatırasını canlandırarak ölüme anlam kazandırır. Jonathan E. Brockopp, sadece Kuran'a değil, aynı zamanda Peygamber'in şahsına bağlılığın o dönemde inancın tanımı ve özellikle de kurtuluş umudu açısından nasıl

---

Literary Investigations into the Qur'anic Milieu, ed. A. Neuwirth vdğr., (Text and Studies on the Qur'an VI), (Leiden: Brill, 2010), 149-195.

merkezi bir öneme sahip olduğunu göstermek için bu belgeyi incelemiştir. Siyasi ve emperyal bir iradenin sonucu olan Kubbetü's-Sahra'nın aksine, Abbâse'nin mezar taşı özel hayata ait bir belgeden başka bir şey değildir.⁷ Daha sonraki hadis derlemeleri, bu mezar taşının uygulamaya koyduğu bir sözü aktaracaktır: Peygamberin, bir felakete (sevilen birinin kaybı) uğrayan müminlere, hiçbir felaketin bizzat Peygamberin kaybına denk olamayacağını hatırlayarak teselli bulmalarına izin verdiği söylenir.⁸ Fritz Meier, Süyûtî'nin (ö. 1505) bir risalesine dayanarak Peygamberin vefatından sonra da “hayatîyetini sürdürmesi” üzerine yaptığı uzun çalışmasında, bu uygulamanın çok sayıda mezar kitabesinde gözlemlenebileceğini belirtmektedir.⁹ İki kitabenin

---

7. Mezar taşı ilk defa Hassan Mohammed el-Hawary tarafından incelendi ve yayınlandı: Hassan Mohammed el-Hawary, “The Second Oldest Islamic Monument Known, Dated A. H. 71 (A.D. 691): From the Time of the Omayyad Calif ‘Abd-el-Malik ibn Marwan”, *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 2 (1932), 289-293. Ayrıca bkz. Jonathan E. Brockopp, “Interpreting Material Evidence: Religion at the ‘Origins of Islam’”, *History of Religions*, 55/2 (2015), 121-147 (s. 136 vd.) ve “Islamic Origins and Incidental Normativity”, *Journal of the American Academy of Religion*, 84/1 (2016), 28-43. Mezar taşının resmi için bkz. <https://www.islamic-awareness.org/history/islam/inscriptions/abasa.html>

8. İbn Mâce, *Sünen*, cenâiz, 1599. Hadisin Arapça metni şöyledir: “(...) *yâ eyyühe'n-nâs, eyyumâ ehadin mine'n-nâs ev mine'l-mü'minin usibe bi-musibetin fe'l-yete'azze bi-musibetihî bi anî'l-musibetilleti tusîbuhu bi-gayrî fe-inne ehadin min ümmeti len yusâbe bi-musibetin ba'dî eşeddü aleyhi min musibetî*”. [“Ey insanlar, insanlardan ve mü'minlerden birisinin başına bir musibet geldiğinde, benim ölümümü düşünmek suretiyle, kendi başına gelen musibeti hafifletmiş olsun. Çünkü benim ümmetimden hiçbir kimse, benden sonra benim ölümünden daha şiddetli bir musibetle karşı karşıya kalmayacaktır.”]

9. Bkz. Fritz Meier, “Une résurrection de Mahomet chez Suyûtî”, *Trivium*, 29 (2019), Özel Sayı: “Regards croisés sur le prophète de l'Islam/Der Prophet des Islams im Blickwechsel”, ed. Francesco Chiabotti- Ruggero Vimercati Sanseverino, online yayın: 17 Ekim 2019, erişim 6 Kasım 2019. <http://journals.openedition.org/trivium/6178>. Metnin orijinali: “Eine auferstehung Mohammeds bei Suyûtî”, *Bausteine. Ausgewälte Aufsätze zur Islamwissenschaft*, 3 vol., ed. Erika Glassen-Gudrun Schubert, (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1992), II: 797-836.

niteliğindeki farklılığa rağmen, ortak bir unsur fark edilir: Ahzâb 33/56 ayetine cevaben müminin Allah'a yönelttiği lütuf talebi olarak Peygambere edilen dua (O'na salat ve selam getirmek). Denis Gril tarafından bu kitabın ilk bölümünde verilen çeviriyi burada tekrarlayacağım: "Allah ve melekleri Peygambere salat ederler. Ey iman edenler, siz de ona salat edin ve onu bol bol selamlayın". Yazar, "bu uygulamanın ibadet haline getirilmesinin, özellikle de namazın son aşamasında ve her türlü durumda, Peygambere ruhaniyetiyle hemhal olma niyeti olarak anlaşılmasının mümkün olmadığını" vurgulamaktadır.¹⁰ Kubbetü's-Sahra'da gördüğümüz gibi bu hemhal olma temayülüne, daha geniş düzeyde bir şahsi kimlik ve cemaat kimlikleri inşa etme süreci eşlik eder. Durum ne olursa olsun, Peygamber bir bereket kaynağı olmaya devam eder. Sheila Blair, bu ayetin İslam sanatı tarihindeki ve maddi kaynaklardaki güzergâhını incelemiştir. O da bu hususta aynı sonuca varmıştır:

"Peygamberin rolü, yalnızca Emevî seçkinleri için değil, bölgenin tamamındaki Müslümanlar için, aynı zamanda ümmet için de önemliydi. Zira Kubbetü's-Sahra'da iki kez kullanılan aynı Kur'an ayeti, Hicaz'da Tâif yakınlarındaki bir kaya üzerine de yazılıdır. Beş satırlık yazıtın geri kalanında sadece onu yazan kişinin adı yer almaktadır: Abdullah b. Ta'im (?) Muhammed b. Mihrân isimli biri. Tarihsiz olmasına rağmen bu duvar yazısı, üslup özelliklerine dayanılarak, bilhassa Emevî Halifesi Muâviye'nin 58/677-8'de bir baraj inşa ettirmesini kutlayan aynı tarzdaki başka bir duvar yazısıyla kesin bir karşılaştırma ışığında, İslam'ın ilk asrına tarihlenebilir. Kubbetü's-Sahra'daki gibi anıtsal kitabeler, halka hitap etmek üzere tasarlanmışken, bu tür duvar yazıları daha çok kişisel bir beyanda bulunmayı

---

10. Bkz. İleride, 90.

amaçlamaktadır; yani Peygamberin, ona hürmet etmekle yükümlü olan müminler için önemini ifade eder.”¹¹

Peygamberden bu ilk bahsedişler -ki bunlara aynı döneme ait gayrimüslim kaynaklarda bulunanları da eklememiz gerekir-,¹² İslami dönemin 2. asrında ortaya çıkan metinsel kaynaklardaki peygamber tasviri bolluğuyla kıyaslandığında yetersiz ve tutarsız görünebilir. Peygamberin hayatındaki olaylarla bunların bir buçuk asır kadar sonra yazıya geçirilişi arasında gerçekten de kronolojik bir “mesafe” vardır. Kaynakların düzenlenmesindeki bu gecikmeli sürecin sebepleri ve sonuçları hakkında zaten çok şey yazıldı.¹³ Ancak Hz. Muhammed isminin tarihteki bu ilk görünüşleri, Peygambere olan bağlılığın zorunlu olarak onun şahsiyetini ve görevini *belirleme* sürecini içerdiğini göstermektedir.

Rivayetlerin kadim nüvesinin arayışına eşlik eden tartışmayı bir kenara bırakırsak (aslında Denis Gril kaynakların tarihselliği sorununa değinmez), yine de ilk kaynaklarda teşekkür eden Peygamber imgesinin karmaşıklığının, modern okuyucu için, Arapça bilse bile, peygamberlik tasvirin hatlarını belirlemek üzere zorlu bir çalışma gerektirdiğini belirtmek gerekir. Yalnızca

---

11. Sheila Blair, “Invoking the Prophet Muhammad through Word, Sound, and Image. Verbal, Vocal, and Visual Images in the Religious Arts of Islam”, *Religion and the Arts*, 20 (2016), 29-58 (alıntılanan pasaj için bkz. s. 34). Bu yazıt daha önce 1940’lı yıllarda George C. Miles tarafından bir makalede incelenmişti. Bkz. George C. Miles, “Early Islamic Inscriptions near Ṭā’if in the Ḥijāz”, *Journal of Near Eastern Studies*, 7 (1948), 236-242. Yazıtın resmi için bkz. <https://www.islamic-awareness.org/history/islam/inscriptions/muwinsc2>

12. Robert Gerard Hoyland, “The earliest christian writings on Muhammad: an appraisal”, *The Life of Muḥammad. The Issue of the Sources*, ed. Harold Motzki, (Leiden: Brill, 2000), 276-297.

13. Bkz. Gregor Schoeler, *Écrire et transmettre dans les débuts de l’Islam*, (Paris: PUF, 2002). [Türkçe çevirisi: Gregor Schoeler, *İslam’ın İlk Dönemlerinde Yazı ve Rivayet*, çev. Güllü Yıldız, (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yay., 2022)].

“biyografik” eserlere (*sîret*, ç. *siyer*) başvurmak yetersiz kalır zira onlar Kur’an vahyini kronolojik bir çerçeveye oturtmak amacıyla Peygamberin hayatının belirli özelliklerine odaklanır. Gerçekte, kendimizi sadece Sünnî kaynaklarla sınırlasak bile -bu derlemenin seçimi de bu doğrultudadır- ahkâm hadislerini derleyen eserler, hadisler, Kur’an tefsirleri, vakayinameler, tabakatlar (prozopografik/biyografik sözlükler) gibi farklı mahiyetteki çeşitli metinleri dikkate almamız gerekir.

Bu kaynakların genişliği, peygamber anlayışına tematik bir yaklaşımı haklı çıkarmaktadır. Bu kitaptaki her makale, beşerî bilimler alanında çalışan bir araştırmacının sorduğu soruların sonucunda ortaya çıkmıştır. Yazarın çalışması, ilk derleyicilerin doğal olarak aynı şekilde sunmadıkları eski metinlerdeki anlatıları belirlemeyi mümkün kılmaktadır. Yazarın yaklaşımı, diğer şeylerin yanı sıra, hadis külliyyatının kapsamlı bir okuması olarak öne çıkmaktadır. Bu, Arapça bilmeyen okuyucular için, en azından sağlam bir geleneksel eğitimin yanı sıra araştırmacı merakına sahip olmayanlar için, Peygamberin hayatının kaynaklarda bulunması zor yönlerine erişme imkânı veren zahmetli bir çalışmadır. Örneğin Peygamberin bedeninin mucizevi özelliği, yalnızca İslam peygamberlik tarihinin belirli bir döneminde (12. asır, Kâdı İyâz’ın *Şifâ*’sı ile birlikte) ortaya çıkmıştır. Ancak kaynaklar daha erken tarihlidir: İlk hadis derleyicileri beden meselesiyle doğrudan irtibatlı olmayan bölümlerde bundan bahsederler. Bu kitabın Peygamberin bedenine hasredilmiş 8. bölümünden bir örnek ele alalım. Eşi Ümmü Seleme, onun saçlarını gümüş bir kapta saklardı. Saçlar hastalıkların tedavisinde ve nazara karşı kullanılırdı. Suya batırılır ve bu su hastanın yüzüne serpilirdi. Buhârî’nin derlemesinden alınan bu hadis, elbiselerle ilgili bölümde (*libâs*) bulunur: Tedavi edici işlevinden bahsedilmiş ancak kendi başına bir tema olarak ele alınmamıştır.